

Homofobi: Kuramsal ve Görgül Bir Değerlendirme

Hasan ATAĞ¹, Tuğba KIRMAN²

Özet

LGBTİ+ bireyleri tarih boyunca ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Homofobi, kelime anlamı itibariyle eşcinsel yönelime karşı duyulan korkuyu ifade etmektedir. Aynı zamanda bu yönelime karşı önyargılı yaklaşımın ve ayrımcı davranışların da bir göstergesidir. Homofobik bireyler eşcinsel yönelimi olan bireylere ve aynı şekilde bir bütün olarak LGBTİ+ bireylere de bu tutumu sergilemektedirler. Homofobi kapsayıcı bir kavram olmakla birlikte, trans bireyler için transfobi, biseksüel yönelim için bifobi gibi terimler de kullanılmaktadır. Eşcinsel bireylerin yaşadıkları sorunlar sadece toplumdan izole bir yaşam sürmekle kalmamaktadır. Kamu hizmetlerinden faydalanma konusunda engellere takılmakta ve hatta hizmet alamamaktadırlar. Bu raporda, öncelikle homofobi kavramı, ardından kuramsal açıklamalar, daha sonra homofobi literatürü ve son olarak da ruh sağlığı ve homofobi ilişkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşcinsellik, Homofobi, LGBTİ+, Queer kuramı.

Homophobia: A Theoretical and Empirical Assessment

Abstract

LGBTI+ individuals have been exposed to othering and discrimination throughout history. Homophobia, according to the meaning of the word, is expressed the fear of homosexual orientation. It is also an indicator of prejudiced approach and discriminatory behavior towards this orientation. Homophobic people also show this attitude to LGBTI+ individuals. Although homophobia is an inclusive concept, terms such as transphobia for transgender individuals and biphobia for bisexual orientation are also using. The problems experienced by homosexual individuals are not only lead an isolated life from society. There are obstacles to utilization due to public services and even they do not receive services. In this report, firstly the concept of homophobia, then theoretical explanations, then the homophobia literature and finally the relationship between mental health and homophobia is discussed.

Keywords: Homosexuality, Homophobia, LGBTI+, Queer theory.

¹ Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, sternum_001@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5637-2186

² Yüksek Lisans Öğr., Kırıkkale Üniversitesi, kirmantugba@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5037-8907

GİRİŞ

Homofobi kavramını anlamak için öncelikle heteroseksüellik, LGBTİ+, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, transeksüel, travesti, atanmış (biyolojik) cinsiyet, cinsiyet rolü, yalnızca erkeksi ya da kadınsı olmayan cinsiyet kimlikleri yelpazesi (genderqueer) gibi kavramları bilmek gerekmektedir.

Bireylerin cinsel anlamda arzularının bir cinsiyete yönelmesi ya da cinsel çekim anlamında kullanılan cinsel yönelim kavramı, duygusal, romantik ve cinsel bakımdan bir cinsiyeti çekici bulma durumu olarak da tanımlanabilir. Heteroseksüellik gibi toplum tarafından kabul görmüş cinsel yönelimlerin yanı sıra, heteronormatif yapının normal dışı varsaydığı eşcinsellik ve biseksüellik olmak üzere iki farklı cinsel yönelim daha bulunmaktadır (TODAP, 2017). Bireyler cinsel yönelimini açıklarken diğer cinsiyeti duygusal, romantik ve cinsel anlamda çekici buluyorsa heteroseksüel yönelimi ifade etmektedirler. Eşcinsel yönelim için ise iki ayrı kavram kullanılmaktadır: Cinsel yönelimi kadınlara olan kadın eşcinseller için lezbiyen kelimesi kullanılmaktadır. Erkek eşcinsel yönelim için lezbiyen kelimesinin karşılığı olarak gey kelimesi kullanılmaktadır. Biseksüellik ise, cinsel yönelim ifadesinin her iki cinsiyete birden olduğunu belirtmektedir (Özcan Elçi, 2018). Tıbbın gelişimi ile birlikte bebeklerin cinsiyeti daha önceden kestirilebilmektedir. Çocuktan atanmış (biyolojik) cinsiyetine bağlı olarak ne giyeceği, nasıl davranacağı, nasıl konuşacağı, nasıl oyun oynayacağı vb. gibi birçok beklenenler vardır. Bu beklenenler toplumsal cinsiyet özelliklerine göre kadınsı veya erkeksi olarak değerlendirilir ve cinsiyet rolü olarak adlandırılır (Başar, 2014).

Atanmış (biyolojik) cinsiyet ise kişinin doğumdaki üreme organlarına bağlı olarak oluşmuş cinsiyeti ifade eden bir kavramdır. Buna göre, toplumlarda vajina ve ilişkili üreme organlarına sahip olanlar için kadın cinsiyeti, penise ve ilişkili üreme organlarına sahip olanlar için erkek cinsiyeti atanmaktadır (Özcan Elçi, 2018). Fakat bu durumlardan farklı olarak cinsiyetlerarası (interseks) bireyler bulunmaktadır. İnterseks bireyler ise 'standart olmayan' iç ve dış üreme organları ya da iç salgı bezleri ile doğmaktadırlar. Ayrıca tek tip interseks bedenden söz etmek zordur. Mevcut literatüre göre, saptanmış 27 alt tür interseks vardır ve bu alandaki çalışmalar ilerledikçe bu sayı artacak gibi görünmektedir. Günümüzde bazı Kuzey Avrupa ülkeleri interseks bireyleri üçüncü cinsiyet olarak resmen tanımıştır (TODAP, 2017).

Cinsiyet kimliği ise daha karmaşık bir kavramdır. Bu kavram bedenin yanı sıra psikolojik ve toplumsal yönleri de içeren bir kavramdır. Bireyin kendini kadın veya erkek olarak algılaması cinsiyet kimliği olarak tanımlanmaktadır (Shechner, 2010). Birey, atanmış cinsiyetine paralel olmayacak biçimde kendini tanımladığı ya da hissettiği cinsiyeti ifade ederken başkaları tarafından da aynı şekilde ifade edilmeyi bekleyebilir. Bu durum bireyin biyolojik cinsiyeti ile cinsiyet kimliğinin farklılık gösterebileceğini açıklamaktadır. Bu tanımla birlikte transeksüel bireylerin anlaşılması kolaylaşacaktır. Transeksüel birey kavramı, atanmış cinsiyetleri ile cinsiyet kimliklerinin uyuşmadığı kişiler için kullanılan bir kavramdır ki çatı bir kavram olup kendini travesti ya da genderqueer olarak tanımlayanları da içermektedir. Travesti ise, tıbbi bakımdan bir operasyon geçirmeksizin bedensel anlamda ve davranışları itibarıyla bireyin diğer

cinsiyette olma isteğini ifade etmektedir. Travesti tanımlamaları hem kadınlar hem de erkekler için geçerli bir kavramdır (TODAP, 2017).

Bireyin kendini tek bir cinsiyette ya da farklı cinsiyetleri aynı zamanda tanımladığı, her zaman aynı cinsiyetle tanımlamadığı ya da cinsiyetler arasında geçişken (gender-fluid) olarak tanımladığı ya da hiçbir cinsiyetle tanımlamadığı durumları ifade etmek üzere genderqueer kavramı kullanılmaktadır. Burada belirtilen kavramların kısaltması niteliğinde bir ifade olarak LGBTİ+ kavramı kullanılmaktadır.

Burada queer kavramına da değinmek gereklidir. Queer kavramı önceleri LGBTİ+ bireyleri aşağılamak için kullanılsa da bu kavram sonrasında sahiplenilerek yaygınlaşmaya başlamıştır. Queer teori de 'uzlaşım'dan çok eleştirel niteliği olan bir teoridir. Queer teori ikili cinsiyet sistemini, dayatmalarla kurulmuş kimlikleri eleştirir. Sınırlanan cinsiyetlerin, cinselliğin, cinsiyet rollerinin, cinsel yönelimlerin kesin çizgilerle ayrılamayacağını ifade eder (Uslu, 2014).

Tarihsel süreçte her toplumda her zaman diliminde heteroseksüel olmayan bireylere yönelik ayrımcılık ya da dışlama davranışları gözlemlenmiştir. Bu durumun din, kültürel yapı, bir arada olma (communion) ve kendine benzemeyeni grupta istememe gibi birçok sebebi vardır. Genel anlamda LGBTİ+ fobisi olarak adlandırılacak bir durumu ve özelde homofobi kavramını ele almak, hem ilgili alan yazına hem de insanların LGBTİ+ bireyler konusunda doğru bilgi ve dolaylı olarak doğru tutuma sahip olmaları açısından katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, bu raporda homofobi konusu çok yönlü olarak ele alınmıştır.

Kavramsal Olarak Homofobi

Homofobi, kelime anlamı itibariyle eşcinsel yönelime karşı duyulan korkuyu ifade etmektedir. Aynı zamanda bu yönelime karşı önyargılı yaklaşımın ve ayrımcı davranışların da bir göstergesidir. Homofobik bireyler eşcinsel yönelimi olan bireylere ve aynı şekilde bir bütün olarak LGBTİ+ bireylere de bu tutumu sergilemektedirler. Homofobi kapsayıcı bir kavram olmakla birlikte özelde trans grubu için transfobi, biseksüel yönelim için bifobi gibi terimler de kullanılmaktadır. Ayrıca, fobi gibi tıbbi içerik taşımayan homofobik tutumun toplumsal yönünü vurgulayacak kavramlara yönelim de görülmektedir (TODAP, 2017). Öte yandan heteroseksizm cinsel yönelimin yalnızca diğer cinse olması gerektiğini savunan ve haricindekileri dışlayarak heteroseksüellik dışındaki yönelimleri olumsuzlayan bir kültürel cinsiyet ideolojisidir. Homofobik tutumun heteroseksizm gibi uç ideolojilerden beslendiğini bilmek gereklidir (Özcan Elçi, 2018).

1800 ve sonrasındaki dönemlerde eşcinsel yönelim normal dışı ve bir hastalık olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle eşcinsel bireylerin yönelimlerinin heteroseksüel yönelime evrilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde dönüştürme ya da onarım tedavileri yoluyla çeşitli işlemlerinin uygulandığı bilinmektedir. Amerikan Psikiyatri Derneği (APA) 1987 yılına gelindiğinde DSM III-R'de eşcinsel yönelimi ruhsal bozukluklar sınıflamasından çıkarma yönünde karara gitmiştir. Ardından DSM III-R'de ruhsal bozukluk olarak tanımlanmayan eşcinsel yönelim DSM-IV'de de bir bozukluk olarak değerlendirilmemeye devam etmiştir. Aynı şekilde 1992 yılında Dünya Sağlık Örgütü

(WHO) eşcinsel yönelimi bir hastalık olarak görmemeye ve Uluslararası Hastalıklar Sınıflandırması'ndan (ICD-10) çıkararak normal varsaymaya başlamıştır. Tüm bu ilerlemeler ışığında eşcinsel yönelimin normal varsayıldığı bilimsel anlamda kabul edilmiş bir gerçek olsa da, eşcinsel bireyler toplumsal yaşam içinde ve hatta bazı akademik çevrelerce hala sapkın olarak nitelenirken normalin yalnızca heteroseksüel yönelim olduğu yönünde ısrarlar sürerek 'normalleştirme çabaları' devam etmektedir (Sadıç, 2018).

Eşcinseller ve Karşılaştıkları Sorunlar

Eşcinsellik, kimi toplumlarda homofobik tutuma maruz kalmazken, dünyadaki toplumların çoğunluğunda büyük bir sorun olarak görülmekte ayrıca 'normal' ve eşcinsel bireyler karşılaştırıldığında eşcinsel bireylerin hastalıklı olduğu düşünülmektedir ve hatta eşcinsel bireyler saygınlık bakımından daha düşük olarak algılanmaktadır (Güney ve ark., 2004). Bu düşün tarzının oluşmasında heteroseksist toplum ideolojileri başı çekmektedir. Heteroseksist toplum yapısı cinselliği yalnızca üreme işlevini yerine getirmesi üzerine odaklamakta 'diğerlerini' patolojik bir hastalık olarak görmekte ve dışlamaktadır. Din, hukuk ve tıp gibi farklı alanlar, bu konuda ortak bir tutum takınarak yok sayan yasaklamalara ya da iyileştirme olarak onarım gibi 'tedavi seçeneklerine' başvurmaktadır (TODAP, 2017).

Eşcinsel bireylerin yaşadıkları sorunlar sadece toplumdan izole bir yaşam sürmekle kalmamaktadır. Kamu hizmetlerinden faydalanma konusunda engellere takılmakta ve hatta hizmet alamamakta ya da ayrımcılık nedeniyle zorunlu durumlar haricinde hizmet almaktan vazgeçmektedirler. Örneğin eşcinsel bireylerin ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanma süreçlerinin % 67'lik bir kısmının homofobik tutum nedeniyle olumsuz sonuçlandığı bilinmektedir. Bu nedenle bu alanda hizmet veren personellerin kendi homofobileriyle yüzleşmeleri gerekmektedir (Lambdaistanbul ESTG, 2006).

Aileleri ve yakın çevreleri tarafından reddedilen eşcinsel bireyler, aile açısından kabul için bu anlamda tedaviye zorlanmaktadır. Aynı şekilde fiziksel ve ekonomik şiddete uğramaktadırlar. Toplumsal yaşamda sıkça yanlış anlaşılma, kınama, ayrımcılık gibi psikolojik şiddete uğramaktadırlar. İstihdam açısından bakıldığında homofobik tutum nedeniyle iş hayatında yıldırma çalışmalarına maruz kalmakta ve çokça yasal sınırlılıkla karşılaşmaktadırlar (Buz, 2009).

Hall (1998) kimliğin aynılıktan ifade edilmeyen, bir süreç olarak her zaman öteki üzerinden açıklanabilen bir kavram olduğunu ifade eder. Kimlik farklılıklar sayesinde sağlam hale gelir fakat bu sırada bir de 'öteki' oluşmuştur. Var olan kimlik ve ötekinin birlikte yaşayabilmesi zor görünmektedir (Canbay Tatar, 2012). LGBTİ+ bireylerin maruz kaldığı homofobik tutumların temeli de 'var olan kimlik ve ötekinin' birlikte yaşaması sorunsalıdır. LGBTİ+ bireyler ötekinin ayrıştırması, tahammülsüzlüğü ve damgalama çalışmalarına maruz kalmaktadır.

Heteroseksist toplum yapısı 'normal toplumun sürekliliği' amacıyla kutsallaştırılmıştır. Bu sebepten LGBTİ+ hayatları vazgeçilebilir, harcanabilir olarak

düşünülmektedir. Toplum bu bireylerden ‘normal’ olmaları için onarılmalarını beklemekte aksi durumda ‘hastalıklı’ olarak hedef göstermektedir.

‘Asıl hedef’ olan LGBTİ+ bireyler arasında eşcinsel bireylere nazaran trans bireyler daha çok ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Nefret söylemlerinin medyaya yansdığı sıkça görülmektedir. Bu tutumun trans kadın/erkeklerin fiziksel görünüşlerinin saklanamaz oluşu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Özcan Elçi, 2018).

Homofobik Tutuma Kuramsal Açıklamalar

LGBTİ+ bireyleri tarih boyunca ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Hatta kendi aralarında bile kabullenilebilirlik bakımından ayrıştırmaya gidilmiştir. Örneğin lezbiyenler daha kabul edilebilir olarak düşünülürken transeksüeller ve biseksüeller daha homofobik tutuma maruz kalmışlardır. Bu tutumla ilgili görüşler ve kuramsal yaklaşımlar yazının geri kalanında LGBTİ+ bireyleri de kapsayacak şekilde eşcinseller üzerinden tartışılacaktır.

Bilimsel temelli yaklaşımların ilkleri arasında 1864 yılında Karl Heinrich Ulrichs tarafından anoloji yoluyla yapılan ceninlerin önceleri cinsel organlarının farklılaşmadığı, ceninde karşı cinsiyetin de oluşabileceği fakat eşcinselliğin de diğerleri kadar doğal olduğu açıklamalarıdır (Baird, 2004; S., 26). Havelock Ellis’in 1897 yılında yayımladığı Cinsel Terslik adlı kitabında eşcinselliğin doğuştan gelen bir nevroz, anomali olduğu açıklanmıştır ve terslik kavramı yaygınlaşmıştır (Baird, 2004; S., 27).

Eşcinselliği biyolojik olarak açıklamaya çalışan Richard Goldschmidt bu durumu cinsiyet kromozomlarının uyumlu olmamasına bağlamıştır. Bu görüş o dönemlerde desteklense de 1950 ve sonrasında kuram çürütülmüştür (Baird, 2004; S.,103). Ardından gelen süreçte ise eşcinsellik hormon hastalığı olarak görülmüş ve hormon tedavileri yoluna gidilmiştir (Tanaydın, 2017). Fakat o dönemin zihniyetini yansıtan günümüz ‘onarım terapileri’ yoluyla halen eşcinsellerin heteronormatif yapıya kazandırılmaya çalışılması manidardır. Le Simon Vay tarafından beynin farklı çalışmasına bağlanan eşcinsellik, eşcinsellik geni araştırmaları, baştan çıkarma kuramı doğrultusunda bireyin başka eşcinseller yoluyla eşcinsel yapılabileceği ve özdeşleşme modelini ön plana çıkararak ebeveyn rollerine de vurgu yapan çalışmalar çeşitlilik gösterse de günümüze kadar ulaşmış görüşlerde ortak bir kanıya varılamamıştır.

Psikanalitik kuram gibi öncü kuramlar bile eşcinselliğe zaman zaman homofobik tutum sergilemişlerdir. Freud, eşcinselliği açıklarken bu durumun insan doğasında var olduğunu vurgular fakat şu şekilde bir açıklama getirir: Cinsel dürtünün karşılığı olarak insan kadın ve erkek olmak üzere ayrılmaktadırlar. Erkek ve kadınların birbirlerine yakınlık duyması durumunu dönüklük, bu bireyler ise eşcinsel/dönük olarak adlandırmıştır (Akt., Yeşilyurt, 2015). Freud üç tür dönüklükten bahsetmektedir. Bunlardan ilki kesin dönüklük olarak adlandırılan karşı cinse karşı ilgisiz kalıp kendi cinsinden olanı cinsel nesne kabul edenlerdir. İkincisi çift yaşayışlı dönükler tek taraflı olmaksızın cinslerden herhangi birini cinsel nesne olarak seçebilenlerdir. Üçüncü grup ise fırsat düştüğünde dönük olanlar ki cinsel nesne bulunmadığında ya da taklitçi olarak cinsel nesne olarak aynı cinsi kabul etmektedirler (Freud, 2012; S., 29-30). Freud’un dönüklükle ilgili doğuştan olması ya da sonradan kazanılmasına ilişkin sahip olunan

verilerle açıklamaların mümkün olamayacağını şöyle ifade etmiştir: Doğuştan ya da sonradan edinilmiş şekliyle eşcinselliği açıklamaya çalışan kuramlar eşcinselliğin özünü ifade edememektedir. Eşcinselliğin doğuştan geldiği varsayılarak açıklanmaya çalışıldığında ise eşcinsellekle doğuştan gelenin ne olduğu sonuçlandırılmalıdır. Aynı şekilde bu durum cinsel nesneye yönelen dürtünün varlığını belirtmekten öteye gitmeyecek basit bir açıklamadır. Eşcinselliğin sonradan edinilmiş olduğuna dayanan varsayım için ise Freud çeşitli etkenlerin eşcinselliği açıklamak için yeterli olup olmadığını öğrenmenin mümkünsüzlüğünden söz etmektedir (Freud, 1905; Akt. Yıldırım, 2016).

Çocuğun cinsiyet kimliğinin oluşumu ailenin cinsellekle ilgili tutumu ile ilişkilidir. Karşı cinsten ebeveynlere yönelik karmaşa erkekler için oedipus ve kızlar için elektra olarak adlandırılırken bu karmaşanın çözümü ise aynı cinsten ebeveyn ile özdeşim kurmak olarak belirlenmiştir (Yeşilyurt, 2015). İlk özdeşimler cinsiyet kimliğinin gelişimini etkilemektedir. Butler ise (2008), odipal karmaşa yaşayan kız ve erkek çocuğun cinsel yönelim bakımından yasaklara önceden maruz kaldığını ifade eder (Butler, 2008; S., 130-131). Yani aslolan özdeşim kurma heteronormatif yapının temellerine göre ilerlemektedir.

Freud erkek eşcinselliğini ise erkek çocuğun anneye bir nesne olarak fiksasyonun sonucu olarak görür. Erkek çocuk anne ile özdeşim kurar, kendini aşk nesnesi olarak seçer ve narsistik bir biçimde otoerotik döneme göre nesne seçimini sürdürür (Aksoy, 2009). Freud aynı zamanda Leonardo da Vinci'yi de ele aldığı cinsel kimlik gelişimini açıkladığı yazısında çeşitli nedenlerle çocukluk döneminde baba figürünün olamayışı erkek çocukta anneye özdeşim kurmaya, anne figürünün olmayışı ise kız çocukta baba ile özdeşleşmeye yol açmaktadır. Bu nedenlerle erkek çocuk ileriki yaşlarda bir erkeği cinsel nesne olarak seçip cinsel arzusunu ona yöneltecekken, kız çocuk ise bir kadını cinsel nesne olarak seçip cinsel arzusunu ona yöneltecektir (Freud, 1910;S., 16-99). Freud'un eşcinsellik konusundaki kesin olmayan tutumu ölmeden önce yazdığı yazılarda da görülmektedir. Freud'a eşcinsel olduğunu düşündüğü kızını için mektup yazan Amerikalı kadına düşüncelerini eşcinselliğin üstün bir durum olmadığı ve fakat utanılacak ya da aşağılanması gereken bir şey de olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda hastalık olarak sınıflandırılmayacağı ama bu durumun cinsel gelişimde yaşanan tutulmanın oluşturduğu cinsel işlevlerden biri olarak aktarmıştır (Freud, 1935; Akt., Paker, 2009).

Yine psikanalitik çevrede yetişmiş Heinz Kohut ise eşcinselliği baba figürünün eksikliği ile erkeğin anneye özdeşleşmesi ve nesne seçiminin patolojik durumlara bağlanması şeklinde açıklamıştır (Kohut, 2004; Akt., Yıldırım, 2016). Alfred Kinsey ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada eşcinsel eğilim diğer cinsel eğilimlerden ayrılmamış ve bütünsel olarak bakılarak yedi skalada değerlendirilmiştir. Her ne kadar çalışmada eşcinselliğin iki uçlu bir yapıda olmadığı vurgulanmak istense de skalada iki uç arasında değişen yapı halinde olduğu görülmektedir (Baird, 2004, S., 100). Kuramsal açıdan da bakıldığında LGBTİ+ bireylere karşı homofobik bir tutumun varlığı açıkça görülmektedir.

Ruh Sağlığı, Homofobi, Ölçülmesi ve İlgili Alanyazın

Ruh Sağlığı Alanında Homofobik Tutum

LGBTİ+ bireyler önceleri homofobik tutumun da ötesinde 'hasta' olarak yaftalanmaktaydılar. O dönemlerde erkek eşcinsellere 'dönüştürme' adı altında cerrahinin dışında başlıca uygulanan işlemler arasında hipnoterapi, elektrokonvülf ve kusturucu tiksindirme terapileri gelmekteydi. ABD'de ellili yıllara kadar kadın eşcinseller için histerektomi, hormon enjeksiyonu ve klitoridektomi gibi işlemler kullanılmıştır. Yetmişli yıllara gelindiğinde Amerikan Psikiyatri Birliği eşcinselliği hastalık sınıflamasından çıkarmıştır. Eşcinselliğin hastalık sınıflamasından çıkarılmasına karşın politik ve dini yapılardan beslenen bir kurum NARTH doksanlı yıllarda açılmıştır. Yine aynı yıllar ise heteronormatif yapının tek düzen olduğu, heteroseksüellik potansiyeli, kader gibi örtük söylemlerin tekrar ortaya çıktığı yıllar olmuştur (Kundakçı, 2013). Öte yandan LGBTİ+ konusunda yapılan araştırmaların yetersiz olması, özellikle bu konudaki etik çalışmaların az olması ve literatürde görüş birliğine varılamaması homofobik tutumun günümüzde de sürdürüldüğünün kanıtıdır.

Eşcinseller için uygulanan terapiler arasında davranışçı terapi yer almaktadır. Davranışçı terapinin teknikleri arasında sistematik duyarsızlaştırma, orgazmik yeniden koşullama ve şok uygulamaları gelirken ek olarak hormon tedavileri de uygulanmaktadır (Mert, 2009).

LGBTİ+ bireyler cinsel yönelimlerini ya da cinsiyet kimliklerini açıklarken bu süreçte içselleştirilmiş homofobi düzeyleri büyük sorun teşkil etmekte terapiye geldiklerinde eşcinsel bireyler hemcinslerine ilişkin ilginin değiştirilmesi beklentisinde (Tetik ve Başar, 2014) ve trans bireyler ise ivedilikle rapor alarak ameliyat olma talebi içindedirler (Başar ve Yüksel, 2014). Cinsel yönelimin değiştirilebildiğine işaret eden bilimsel kanıt yoktur ve bu yönde girişimlerde bulunmak etik değildir (Başar, 2013; Akt. Tetik ve Başar, 2014). Aynı zamanda Amerikan Psikiyatri Derneği de dönüşüm terapilerinin etkililiğini kanıtlayan çalışmaların yokluğunu gerekçe göstererek danışanlar için dönüşüm tedavisi uygulamanın (cinsel yönelimin değişebileceği) etik olmayacağı söyleyerek bu yönde verilecek bilgileri yasaklamıştır (APA, 2012). Trans bireylerde durum biraz daha farklılaşsa da bu bireyler için bedenleri hormon ve cerrahi tedavilerle cinsiyet kimliğine uygun hale getirilir. Fakat cinsiyet kimliği ile ilgili her yakınma kişinin trans olduğu anlamını taşımazken burada kişiyi trans olmaya teşvik etmeden kişinin kendisinin pozitif kabulüne ilişkin bir yol izlenmesi daha akılcı bir yaklaşım olacaktır (Başar ve Yüksel, 2014). Ruh sağlığı çalışanları kişinin bütünlüklü bir kimliğe sahip olmasını, homofobi ile baş edebilecek şekilde güçlendirilmesini hedeflemeli ancak kişinin cinsel yönelimini nasıl, ne ölçüde ifade edeceği ve yaşantısına yansıtacağı ise terapistin verdiği karar olmamalıdır (Tetik ve Başar, 2014). Terapiye başvuran danışanların sadece %26'sı APA'nın eşcinselliği bir hastalık ya da zihinsel bir rahatsızlık olarak kabul etmediği bilgilendirmesine ulaşmışlardır. Bu orana göre terapistlerin çok küçük bir kısmının bu bilgilendirmeyi yaptığı görülmektedir (Schroeder ve Shidlo, 2008; Akt. Hekimoğlu, 2017).

Terapistlerin en sık yaptığı etik ihlaller arasında danışanlar için hazırlanan aydınlatılmış onam formunun bilimsel bilgiden yoksun olmasıdır. Sıkça yanlış aktarılan bilgiler arasında ise eşcinselliğin bir hastalık olduğu ve eşcinsel bir yaşam sürmenin kişilere mutsuzluk getireceği, eşcinsel bir yaşamın olmadığı yönündeki bilgilerdir (Schroeder ve Shidlo, 2002; Akt. Hekimoğlu, 2017).

Lambdaistanbul Derneği eşcinsel/biseksüellerin sorunlarını tespit etmek üzere araştırma yapmıştır. Bu araştırma İstanbul'da yürütülmüş ve araştırmaya 393 kişi katılmıştır. Bu araştırmaya göre 35 eşcinsel/biseksüel birey doktora gitmeleri gerektiğinde fark edilme korkusu ile doktora gitmemektedir. 35 eşcinsel/biseksüel birey içinden 16 kişi psikiyatri/ruh sağlığı, 11 kişi cinsel organ yakınmaları, 6 kişi diğer yakınmalar nedeniyle doktora başvurmamıştır. Yine aynı araştırma katılımcılarının %55'i ruh sağlığı hizmetlerine başvurmuştur. Ruh sağlığı hizmetlerine başvurma nedenleri arasında %47 ile cinsel yönelimi konusunda yaşadığı karmaşa, %17 ile eşcinsel/biseksüellikten kurtulmak gibi konular yer alırken % 33'ü ise başkaları istediği için başvurmak durumunda kalmıştır. Bu katılımcıların %67 gibi büyük bir kısmı ruh sağlığı çalışanlarının olumsuz tavrına maruz kalmıştır. Bu başvurular içinde eşcinsel/biseksüel bireyler heteroseksüel olmaya (%29) ya da ilaç tedavisini kabul etmeye (%22) zorlanmıştır. Bir kısmı ise (%29) paylaştıklarının tamamını cinsel yönelimine bağlı olduğu dönütünü almıştır. %57'si eşcinsellik ile ilgili konularda yetersiz olduğunu düşündürmüş ve %30'u ise eşcinselliği patoloji olarak görmüştür (Yetkin, 2009).

LGBTİ+ bireyler arasında lezbiyen ve biseksüel kadınlar, heteroseksüel kadınlara kıyasla koruyucu sağlık hizmetleri, sağlık bakımı gibi hizmetlerden yararlanmada eşit seviyede hizmet alamamaktadır. Çoğu kadın eşcinsel, sağlık personelinin homofobik tutumu nedeniyle ve sağlık hizmetinden faydalanamama çekincesiyle cinsel yönelimini açıkça belirtmemektedir. Sağlık personellerinin homofobik tutumları arasında en çok maruz kalınan durumlar ise şunlardır: Cinsiyetçi ve aşağılayıcı yorumlar, uygunsuz ima ve şakalar, sağlık hizmetini almasını engelleyen bilgi vermeme, fiziksel temastan kaçınma, tavsiyelerde bulunma gibi yaklaşımlar yer almaktadır. Homofobik yaklaşımın 'kadın sağlığına' bakışı üreme ve heteroseksüel yönetime uygun olarak düşünülmektedir (Hotun Şahin ve Bilgiç, 2016).

Toplumdaki ayrımcı yapı, LGBTİ+ arasında sağlıkta eşit hizmet erişimini engellemektedir (Meydan Acımuş ve Tekindal, 2013). Yine bir çalışmada LGBTİ+ bireylerin hastalıklarının son evrelerinde hastaneye gittikleri, sağlık çalışanlarının davranışlarındaki farklılıktan dolayı özel hastaneleri seçtikleri, sağlık güvencesi olmayanların ise tedavi edilmediği görülmektedir (Karakaya, 2017).

Eşcinsel bireyler homofobik tutumun yol açtığı baskı, ayrımcılık ve damgalanmayla mücadele ederken sürekli strese maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle birçok ruhsal ve fiziksel sağlık problemiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu problemler arasında eşcinsel bireylerde heteroseksüel bireylere nazaran daha fazla görülen sigara, alkol ve madde kullanımı, HIV/AIDS yer almaktadır. Ayrıca intihar ve depresyona da sıkça rastlanmaktadır (Yalçınoğlu ve Önal, 2014).

Özellikle ruh sağlığı açısından hizmet almak isteyen LGBTİ+ bireylerin bu hizmete ulaşamadıkları açıkça görülmektedir. Tüm bu ulaşılmazlıkları göz önünde bulundurarak yine de hizmet almak isteyen LGBTİ+ bireyler ruh sağlığı çalışanlarının 'yardımcı olmaya' ilişkin sorularına maruz kalmaktadırlar. Bu durumda ruh sağlığı çalışanları, çalışmaları sırasında LGBTİ+ bireylere sordukları soruları kendi merakları için mi yoksa terapötik bakımdan bir anlam taşıdığı için mi sorduklarını düşünmelidirler. Böyle bir durumda kişisel söylemlerimiz ile kişiye zarar vermek meslek etiği açısından da uygun değildir. Ruh sağlığı çalışanları görüşmelerinde, heteronormatif yargıları dayatmayan, koşulsuz kabul edici, empatik ve danışanın deneyimini anlamlandırmasına yardımcı olan bir çalışma içinde yer almalıdır. (TODAP, 2017).

Homofobinin Ölçülmesi ve İlgili Alanyazın

Batı örnekleriyle yapılan çalışmalar, homofobiye etki edebilecek değişkenler kapsamında, yaş, eğitim düzeyi ve dindarlık gibi bazı demografik özellikleri cinsiyet farklılığını, bağlanma stillerini, uyma davranışını, eşcinsel bireylerle sosyal ilişki kurmayı, toplumsal cinsiyet rollerini, sosyal baskınlık yönelimini ve otoriterliği incelemiştir (Metin Orta ve Metin Camgöz, 2018). Ayrıca yurt dışı çalışmalarda ele alınan konular sınıflandığında şu başlıklar dikkat çekmektedir: Eşcinselliğin nedenleri nelerdir, eşcinsel bireyler toplumsal, psikolojik ve klinik bakımdan hangi sorunlarla karşılaşmaktadırlar, eşcinsel bireylere ilişkin tutum ve önyargılar sosyal psikolojik ve demografik değişkenlere göre nasıl yansımaktadır, eşcinsel bireyler toplum tarafından nasıl algılanırlar ve toplumda bu yönde hangi kalıp yargılar bulunmaktadır şeklinde sıralanmaktadır. Yine eşcinsel bireylere ilişkin tutumların ölçülmesi adına ölçek geliştirme çalışmaları ve var olan olumsuz tutumu değiştirmeyi amaçlayan çalışmalar da bulunmaktadır (Sakallı Uğurlu, 2006).

Cesur Kılıçarslan ve Akkuş (2016) Türkiye'de yaşayan LGBTİ+ bireylerinin karşılaştığı sorunları raporlayan çalışmasında sosyal hizmet uygulamalarının kapsayıcı olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Saraç ve Toprak'ın (2017) çalışmasında ise katılımcıların eşcinsel yönelimlere ilişkin tutumları ve sporcu kimlikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmaya katılanların tamamı sporculardan oluşurken katılımcılar şu şekilde sınıflanmıştır: Beden eğitimi/spor öğretmenliği ve antrenörlük eğitimi bölümleri için özel yetenek sınavına başvuranlar şeklindedir. Araştırmanın sonucuna göre erkek sporcuların sporcu kimlikleri ile kendilerini özdeşleştirme düzeyleri arttıkça eşcinsel erkeklere ve eşcinsel kadınlara daha olumsuz tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu etki, kadın sporcular için anlamlı bulunmamıştır. Sanberk, Çelik ve Gök'ün (2016) araştırmasında cinsiyet ve homofobi düzeyi, cinsiyet rolleri ve homofobi düzeyi ayrıca iki değişkenin birlikte homofobi düzeyini yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda kadınlara göre erkeklerin ve belirsiz cinsiyet rolüne göre erkeksi cinsiyet rolünü gösterenlerin daha homofobik tutumlarının olduğu tespit edilmiştir. Ancak, cinsiyet ve cinsiyet rolü olarak iki değişkenin birlikte homofobi düzeyini yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dürüst ve Çağlar (2016) ise 95 LGBTİ+ bireyle yürüttüğü çalışmada bu bireylerin toplumsal yaşamında ve ilişkilerinde hissettiklerine ulaşmayı amaçlamıştır. Bu araştırmaya göre LGBTİ+ bireyleri toplumda kendilerini hem fiziksel hem de sosyal anlamda farklı hissetmektedirler ve fakat özgür

hissetmemektedirler. Ertan (2010) eşcinsel bireylere yönelik tutumların altında yatan sosyokültürel ya da bireysel değişkenleri araştırmıştır. Araştırmada üç gazeteden toplam 127 yorum toplanmıştır. Bu yorumlardan 19'u açık bir şekilde homofobik bir tutum taşımaktadır, bu yorumlarda eşcinsel bireylere karşı önyargı ve ayrımcılık şeklinde nefret söylemleri dikkat çekmektedir. Bu yorumlar arasında, eşcinselliği doğrudan patoloji olarak görenlerin yanı sıra günah olarak değerlendirenlere de rastlanmaktadır. Olumsuz yorumlar arasında temelde eşcinsel yönelimin toplumsal düzeni tehdit etmesine yönelik düşünceler bulunmaktadır. Saraç ve Ebem-Rahim (2009) eşcinsel sporculara yönelik tutumları incelemek için yaptığı çalışmada erkek ve kadın öğrencilerin tutumları, sadece, eşcinsel olduğunu açıklayan sporcu erkek olduğu zaman farklılaşmaktadır. Ayrıca, erkek katılımcılar, güreş, futbol, boks ve halter dallarındaki eşcinsel sporculara karşı anlayışlı ve kabul edici olmayacaklarını belirtmişlerdir. Saraç (2008) çalışmasında Sporda Homofobi Ölçeği'ni Türkçeye uyarlayarak geçerliliğini ve güvenilirliğini test etmiştir. Çalışmada uyarlanan ölçek ile orijinal ölçeğin ilk test uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine aynı çalışmada uyarlanan ölçeğin test-tekrar test korelasyon katsayıları arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiye rastlanmıştır. Böylece eşcinsel sporculara yönelik tutumların ölçülebilmesi adına Sporda Homofobi Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir olarak kullanılabilir bir ölçek ortaya konulmuştur. Sakallı ve Uğurlu (2002) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de eşcinsel bireylere ilişkin tutumların çeşitli sosyal psikolojik değişkenler ile ilişkileri incelenmiştir. Ele alınan sosyal psikolojik değişkenler arasında sıkça kullanılanların cinsiyet ve cinsiyetçi yaklaşımların, sosyal ilişki kurmanın, yetkencilik ve sosyal baskınlık gibi yönelimlerin, eşcinsel bireylere ilişkin kalıp yargıların ve yüklemenin olduğu görülmüştür (Akt. Metin Orta ve Metin Camgöz, 2018). Buna göre cinsiyet farklılığı açısından incelendiğinde, bireylerin genelde kendi cinsiyetlerinden olan eşcinsel yönelimlere örneğin cinsiyet olarak kadın/erkek olanların kadın eşcinsel yönelime/erkek eşcinsel yönelime karşı daha olumsuz düşünce ve duygular taşıdıklarına rastlanmıştır. Erkeklerin erkek eşcinsellerle sosyal ilişki kurma olasılığının kadınların kadın eşcinsellerle sosyal ilişki kurma olasılığından daha düşük bulunmuştur. Eşcinsel kelimesinin eşcinsel erkekleri hatırlattığı düşünülmesi için erkeklerin daha homofobik olduğu görülmüştür. Bu duruma sosyal roller de etki etmektedir. Bu araştırmada otoriterliğin önyargılı yaklaşımlarla, ayrımcılık gibi tutumlarla ve dış gruptaki bireylere karşı düşmanlıkla bağlantılı olduğu düşünüldüğünde bireylerin geleneksel yapıya uygunlukları da göz önüne alındığında daha homofobik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. İç grubunu dış grubundan daha üstün gören yani sosyal üstünlük yönelimi gösteren kişilerin daha homofobik olduğu görülmüştür. Eşcinselliği biyolojik unsura bağlayan nedensel yüklemelere sahip bireylerin tercih olarak gören yüklemelere sahip kişilere göre daha az homofobik olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyindeki artışın homofobik tutumu azalttığı, dindarlık ve tutuculuğun bu tutumu artırdığı görülürken yaş bağlamında bakıldığında iki tutumun da rastlanabileceği görülmektedir. Normal kabul edilen cinsiyet rollerinin farklılaşmasından kaynaklı LGBTİ+ bireylerine kalıp yargılar değişkenlik göstermektedir yani eşcinsel erkeklere kadınsılık rolleri ile ilgili sevecenlik, duygusallık gibi kalıplar atfedilmiştir. Yine LGBTİ+ bireylerin ruhsal problemlerinin beklenen şekilde fazla olduğu görülmektedir (Sakallı ve Uğurlu, 2006).

Doğan ve ark. (2008) tarafından yapılan eşcinsel bireylere yönelik bilgi ve tutumları değerlendirmek amacıyla Türk kültürüne uygun geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirme ön çalışması yapılmıştır. Yalçınoğlu ve Önal (2014) ise araştırmasında erkek eşcinsel ve biseksüel erkeklerin içselleştirilmiş homofobi düzeylerinin ruh sağlığı üzerine etkilerini incelemiştir. Eşcinsel katılımcıların beşte birinde yüksek düzeyde içselleştirilmiş homofobi görülmüştür. İçselleştirilmiş homofobi düzeyi yüksek olan bireylerin, toplumda cinsel yönelimlerini gizledikleri, eşcinselliği günah kabul ettikleri, daha fazla alkol kullandıkları ve ailelerinin LGBTİ+ bireylerine yönelik daha fazla önyargılı oldukları saptanmıştır. Eğitim düzeyi düşük olan yaşları 25 yaşından küçük olan ve eşcinsel erkek katılımcıların biseksüel bireylere göre kendilerine karşı daha homofobik oldukları bulunmuştur. Güney, Kargı ve Çorbacı Oruç (2004) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların, eşcinselliğin nedenlerini birey dışındaki etmenlere yükledikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların eşcinselliğe yönelik (bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutta) olumsuz yaklaşımlar içerisinde oldukları görülmüştür. Eşcinsel bir bireyle yakınlık derecesi (kardeş, arkadaş) yaklaşımları etkilemektedir. Yakınlık arttıkça, tutumlar olumsuzlaşmaktadır. Erkekler (kadınlara göre), heteroseksüel erkekler ve eşcinsel kadınlar (heteroseksüel kadınlara göre) daha fazla sadakat eğilimi göstermektedir. Kadınlar (erkeklerle göre), lezbiyenler (heteroseksüel kadınlara ve eşcinsel erkeklerle göre) daha fazla terk etme eğilimi göstermiştir. Heteroseksüel kadınlar, eşcinsel kadınlara kıyasla eşlerinin sorunları dile getirme eğilimini daha fazla gösterdiklerini belirtmiştir. Ayrıca, eşcinsel kadınlar heteroseksüel kadınlara kıyasla eşlerinin daha fazla ihmalde bulduklarını belirtmiştir. İçselleştirilmiş homofobinin hem eşcinsel kadınlar hem de eşcinsel erkekler için daha yıkıcı tepkilerle ilişkili olduğu görülmüştür (Okutan, Büyükşahin Sunal ve Sakallı Uğurlu, 2017; Akt. Metin Orta ve Metin Camgöz, 2018). Anne ve babalarına göre, genç yetişkinlerin kadın eşcinsel yönelim ve erkek eşcinsel yönelime daha olumlu tutumlar besledikleri görülmüştür. Babalar, eşcinsel kadınlara kıyasla eşcinsel erkeklerle yönelik daha olumsuz tutum gösterirken, anneler eşcinsel erkeklerle ve eşcinsel kadınlara benzer tutumlar sergilemiştir. Erkek çocukların eşcinsel erkeklerle ve eşcinsel kadınlara yönelik tutumları farklılaşmazken, kız çocukları eşcinsel erkeklerle kıyasla eşcinsel kadınlara daha olumsuz tutum göstermiştir. Küçük çocukların eşcinsel kadınlara ve eşcinsel erkeklerle yönelik tutumlarını belirleyen en önemli etmenin annelerin tutumları olduğu bulunmuştur (Oksal, 2008; Akt. Metin Orta ve Metin Camgöz, 2018).

Bireylerin eğitim seviyeleri ile eşcinsel bireylere karşı tutumlar arasındaki ilişkinin araştırıldığı ve Amerikan Girişimcilik Enstitüsü'nün (2004) yürüttüğü başka bir çalışmada iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı yani eğitim seviyesindeki artışın eşcinsel bireylere yönelik olumlu tutum sergileme bağlamında artışa sebep olduğu gözlenmiştir (Artan ve Özkan, 2018).

ASDEP personelleriyle yapılan bir çalışmada ise meslek çalışanlarının ebeveyn eğitim seviyelerinin homofobi düzeylerini yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Ebeveyn eğitim düzeyi arttıkça homofobi düzeyinde düşüşün olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Şöyle ki lise ve üzerinde eğitim almış annelerin yetiştirdiği meslek çalışanlarının homofobi düzeylerinde ve yine aynı şekilde baba eğitim seviyeleri de arttıkça katılımcıların homofobi düzeyinde düşüş olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada

beklenmeyen bir sonuç olarak koşulsuz kabul ilkesini benimsemesi beklenen PDR bölümü mezunu olan katılımcıların diğer lisans mezunlarına göre daha homofobik olduğu görülmüştür (Artan ve Özkan, 2018). Öte yandan psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans mezunlarının yani psikolojik danışmanların toplumda daha duyarlı, sorunlar karşısında çözüm üreten aktif bireyler ve aynı zamanda ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadele eden bir konumda olmaları gerekmektedir (Kağnıcı, 2015). Bahsedilen çalışmanın tersi bir sonuca ise Bakır Ayğar, Gündoğdu ve Ayğar'ın (2015) araştırmalarında rastlanmaktadır. Bu çalışmanın sonucuna göre PDR bölümü öğrencilerinin başka bölümlerle kıyaslandığında homofobi düzeylerinin oransal olarak daha düşük olduğu gözlenmiştir (Bakır Ayğar, Gündoğdu ve Ayğar, 2015).

Trans kadınlarla, görüşme tekniğinin kullanıldığı bir çalışmada ise trans kadınların yaşadığı zorluklar dikkat çekmektedir. Trans kadınların gece yarısı ellerinde taş ve sopalarla muhafazakar bir öğrenci grubundan saldırıya uğradıklarını, saldırganları şikayet ettiklerini belirtmişlerdir. Fakat sürecin devamında bazı nedenlerden dolayı şikayetlerini geri çekmek durumunda kalmışlardır. Ayrıca çalışmada belirtilenler arasında görüşülen trans kadınlardan birinin yaşananları manevi inançları ile katlanır kılmaya çalışırken günahkar olduklarını düşünmeleri çarpıcı bir noktadır (Özcan Elçi, 2018). Bir çalışmada eşcinsel yönelimi olan ergenlerin alkol ve madde kötüye kullanım oranlarının ve depresyonun daha fazla olduğu gözlenmiştir (Durant, Krowchuk&Sinal, 1998). Yine başka bir çalışmada erkek ve kadın eşcinsel yönelime, biseksüel yönelime sahip ergenlerin yaşlıları olan diğerlerine göre zorbalığa maruz kalma, intihar girişim ve düşünceleri, cinsel riskli davranışları daha fazladır. Ayrıca çalışmada riskli davranışların görülmesi bu grupta daha erken görülmektedir (Garofalo ve ark., 1998). Erkek ve kadın eşcinsel yönelim ve biseksüel yönelime sahip bireylerde heteroseksist baskı sebebiyle travması olan diğerlerine göre travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon belirtilerini daha çok gösterdikleri bulunmuştur ((Bandermann ve Szymanski, 2014).Saraç'ın (2014) araştırmasında beden eğitimi öğretmenliği bölümündeki katılımcıların eşcinsel bireyler hakkındaki bilgileri, bu bireylere karşı tutumları ve dindarlık düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada katılımcıların ayrı ayrı kadın ve erkek eşcinsel yönelime karşı tutum puanları ve birlikte eşcinsel yönelime karşı toplam tutum puanları arasında aynı yönde yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Eşcinsel yönelime karşı toplam tutum puanları ile dindarlık puanları arasında ise ters yönde ve orta düzeyde ilişki vardır. Fakat araştırmada katılımcıların eşcinsel bireyler hakkındaki bilgi düzeyleri, eşcinsel yönelime karşı tutumları, erkek eşcinsel yönelime karşı tutumları ve eşcinsel yönelime karşı toplam tutum puanları ile dindarlık düzeyleri birbirlerini yordamamaktadır (Saraç, 2014).

Tüm literatür bağlamında düşünüldüğünde tamamen ters düşen bir çalışmada ise transeksüalite ve homoseksüalitenin cinsel kimlik bozukluğu olduğu ve bu tür 'hastaların' sivil toplum kuruluşları ile güçlenerek etiketlemeden kurtulmak istediklerini belirterek bu tür çalışmalarda bilimsel olunması gerektiğini söylemiştir (Özsungur, 2010).

Sadıç (2018) tarafından yürütülen bir çalışmada kadın ve erkek eşcinsel yönelimlere karşı tutumlar ile bu tutumlara hangi faktörlerin etki sağladığına ulaşılmak istenmiştir. Araştırmaya hemşirelik öğrencileri katılmıştır. Araştırmada katılımcıların %16'sı hemşire olarak erkek ya da kadın bir eşcinselle sağlık hizmeti vermiştir. Hemşirelerin %87,7'si erkek ya da kadın bir eşcinselle bakım sağlamanın diğer bireylere bakım sağlamaktan farklı olmadığını ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada katılımcıların %35,8'inin eşcinsel bir bireyi tanıdığından söz ederken, %66'sının eşcinsel bir bireyle arkadaşlık kurabileceğini ifade etmiştir ki bu orana dahil olan öğrencilerin daha az homofobik olabileceği varsayımını düşündürebilir. Katılımcıların %79'u gibi büyük bir bölümünün eşcinsel bireylerle ilgili bir konuda aile içindeki konuşmanın yapılmadığı ve %40,1'inin ebeveynlerin eşcinsel yönelimi olan bireylere karşı görüşlerinin olumsuz olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre hemşirelik bölümü öğrencilerinin ebeveynlerine oranla daha az homofobik olabileceği varsayımı düşünülebilir (Sadıç, 2018).

Ummak ve Bilgin (2017) ise çalışmalarında Homofobiyle Başetme Grup Rehberliği programını geliştirmişlerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre program eşcinsellere yönelik homofobi düzeyini azaltmaktadır. Araştırma bir grup öğretmene uygulanmıştır. Araştırmada ise şu adımlar izlenmiştir: Deney grubunda bulunan öğretmenlere araştırmacılar tarafından hazırlanan 8 oturumluk ve haftada bir kez 120 dakika olarak Homofobiyle Başetme Grup Rehberliği Programındaki uygulamalar yapılmıştır. Kontrol gruplarına ise hiçbir işlem uygulanmamıştır. Hudson ve Ricketts Homofobi Ölçeği kullanılarak deney ve kontrol grubunda bulunan öğretmenlerden veriler toplanmıştır. Söz konusu ölçek 1.deney ve 1.kontrol grubu öğretmenlerine öntest, sontest ve izleme ölçümleri şeklinde uygulanmıştır. 2.deney ve 2.kontrol grubu öğretmenlerine ise sontest ve izleme ölçümleri olarak uygulanmıştır. Öğretmenleri koşulsuz kabul edici ilişkilerine katkı sağlanacağı, LGBTİ+ öğrencileri açısından yararlı olacağı düşünülmektedir (Ummak ve Bilgin, 2017).

Kalaycı (2018) tarafından yapılan çalışma sosyal hizmet öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırmaya göre katılımcıların LGBTİ+ bireylere karşı tutumları ile yetkinlik bakımından sosyal adalet savunuculukları arasında ilişki bulunamamıştır. Araştırmanın sonucu kültürel etkilere ve sosyal hizmet bölümünde yer alan müfredatta konuyla ilişkili derslerinin olmamasına bağlanmıştır (Kalaycı, 2018). Şah (2011) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki genç bireylerin cinsel yönelim, transeksüellik ve cinsel yönelimler -heteroseksüellik, eşcinsellik, biseksüellik- gibi kavramlar açısından sosyal temsillerini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada eşcinsellere yönelik aşırı olumsuz tanımlamaların yapıldığı görülmüştür. Araştırmada cinsel yönelim ve eşcinsellik tanımlamaları şu şekilde sınıflanmıştır: Cinsel yönelim; tercih olarak, cinsel ilginin ifade edilmesi ya da biyolojik zorunluluk olarak tanımlanmıştır. Eşcinsellik ise; aynı cinslerin birbirine ilgisinin ifadesi ya da normal olmayan cinsel yönelim şeklinde tanımlanmıştır (Şah, 2011).

Türkiye'de LGBTİ+ ve Homofobi

Türkiye'de heteronormatif yapıyı destekleyen bir yazılı kural bulunmamaktadır. Aynı zamanda heteroseksüel yönelim dışındaki cinsel yönelimleri ve cinsiyet

kimliklerini yasaklayan da yazılı bir kural bulunmamaktadır. Fakat toplumlar yalnızca yazılı metinlerin şekillendirdiği şekliyle oluşmamaktadır. Buradan hareketle LGBTİ+ yaşamlarının öteki konumuna getirilmesinin görünürde 'insanlıkla' ilintili olduğu kanısına varılabilir. Sıkça işlenen trans cinayetleri ya da LGBTİ+ bireylere yapılan saldırılar bu kanıyı açıkça ifade etmektedir. LGBTİ+ hayatları dışında 'tehdit unsuru' varsayılan heteronormatiflikten ayrılan her konum buna genel geçer erkek ve kadın rollerine uymayan konumlar da dahil olmak üzere 'nefret söylemleri ve suçlarından' payını almıştır (Bora, 2012; Akt. Özcan Elçi, 2018).

Bu bağlamda Kara (2018) ve Okutan'ın (2010) çalışmalarının bulguları oldukça düşündürücüdür. Kara'nın (2018) çalışmasında kadınlarla karşılaştırdıklarında erkek katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine uyum gösterme bakımından daha çok baskı hissettiği bu nedenle de toplumda beklenen erkek rolleri dışında farklı davranışlar gösteren eşcinsel erkeklere karşı daha olumsuz yaklaşım sergiledikleri düşünülmektedir. Çalışmaya göre erkeklerin genel geçer erkek rolleri dışındakilere yani eşcinsel erkeklere karşı daha olumsuz tutumlar besledikleri varsayımının sebebi olarak erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri bakımından daha çok baskı hissetmeleri şeklinde öne sürülmüştür. Yine Okutan'ın (2010) çalışmasında eşcinsel yönelime karşı tutumlar, romantik ilişkilerde kadın erkek rolleri açısından oluşmuş yargılar, bağlanma biçimleri ve cinsiyetçi yapı incelenmiştir. Çalışmada romantik ilişki sürecinde erkek ve kadının rolleri-baskınlık ve kabul edicilik- korumacı cinsiyetçilik gibi bulgular toplumumuz için erkeklerin eşcinsel bireylere yönelik tutumlarını anlamak adına açıktan bir yol niteliğindedir (Okutan, 2010).

Toplum içinde yapılan gazete haberlerine bakıldığında da ne denli homofobik tutumu öne çıkaran yapıımızın olduğunu cinsel yönelimlere ilişkin nefret söylemi içeren travestilerle ilgili haberlerde özensiz bir dil kullanılarak bazı durumlarda başlıkta ve içerikte negatif eklemeler yapılarak verildiği açıkça görülmektedir (Alğan ve Şensever, 2010). Yine Hürriyet ve Sabah gazeteleri üzerinde yapılan çalışmada bazı haberlerde eşcinsellik konusu normal dışı ve tuhaf olarak karşılayan yaklaşımlarla yer bulmuştur. Bu haberlerin aynı zamanda alaycı, kışkırtıcı bir dil ile magazinsel yönü öne çıkaran yapısı bulunmakla birlikte önyargılı bir tutum gözlenmektedir. Eşcinsel bireylerin haberlere konu olmasının tek sebebi ise cinsel yönelimleridir (Kılıç, 2011).

Toplumsal yaşamda tüm insanların olduğu gibi LGBTİ+ bireylerin de temel hakları bulunmaktadır ve insanlardan birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri beklenir. Ancak bu bireylerin yaşam hakları nefret suçları ve sonuçta cinayetler ile gasp edilmektedir. İşlenen suçlara yönelik mahkeme kararlarına bakıldığında çeşitli nedenler gösterilerek cezalarda indirim uygulanmıştır. Bu nedenler arasında haksız tahrik ve iyi hal bulunmaktadır. Suçların ve suçluların araştırılması ya eksik kalmış ya da LGBTİ+ bireyler şikayetçi olma konusunda çekinceli davranmışlardır.

Cinsel kimliklerini açıklamaları sonucu kamu görevlilerinden ihraç edilmişlerdir aynı şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri eşcinselliği normal dışı görerek uygunsuz personellerin işine son vermiştir. Ayrıca cinsiyet değiştirme ameliyatlarının ardından transeksüel bireyler bürokratik zorluklara maruz bırakılmıştır. LGBTİ+ bireyler polis şiddeti, keyfi idari müdahale ve cezalarla karşılaşarak her alanda ayrımcı ve homofobik tutuma maruz kalmıştır (Avrupa Birliği Komisyonu, 2014).

TBMM’de 2008 ile 2014 yılları arasında konuya ilişkin 25 soru ve araştırma önergesinin 14’ü yanıtlanmıştır. Bu yanıtlara göre öne çıkan ana tema mevcut yasaların LGBTİ+ bireyleri ayrımcılığa karşı koruduğu yönündedir. Aynı zamanda verilen yanıtlarda LGBTİ+ haklarına ilişkin kavram karmaşalarına da rastlanmaktadır (Yılmaz ve Demirbaş, 2015).

SONUÇ

Bu raporda ele alınan homofobi, en basit tanımıyla eşcinsel bireyler için hissedilen nefret, korku, hoşnutsuzluk gibi duygular ve aynı zamanda bu bireylere karşı önyargılı ve ayrımcı davranmaktır.

Homofobi çok kapsamlı ve toplumsal yönü olan bir konudur. Bu toplumsal yön insan yaşamında ve insan yaşamına dokunan mesleklerde oldukça hissedilir durumdadır. Burada bahsedilen meslek gruplarından ruh sağlığı çalışanları arasında psikolojik danışmanların çalışma ilkelerinden biri olan koşulsuz kabul ilkesi göz önüne alındığında homofobik tutumların fark edilmesi meslek etiği bağlamında önemli bir aciliyet taşımaktadır. Psikolojik danışmanlar çalışmalarını yürütürken danışanlarını koşulsuz olarak kabul eden konumundadır ki kültürel bakımdan farklılıklara da duyarlıdır (Türk PDR-DER, 2011). Buradan yola çıkarak koşulsuz kabul ilkesinin homofobik tutumlarla ihlal edilmesi doğrudan görünürken meslek çalışanlarının yeterli bilgi sahibi olmaması ve alandaki akademisyenlerin bu konu hakkında çalışmalarına rastlanmaması dikkat çekicidir. Bu konunun toplumda tabu haline gelmesi, yanlış bilgilerle hareket edilmesi, alan çalışanlarının dahi çekindiği üzerinde sessizce konuşulduğu bir konu olması durumun ciddiyetini göstermektedir.

Homofobi konusunda son yıllarda yoğun olarak çalışmalar yapılmaya başlanmakla birlikte psikolojik danışmanların ve psikolojik danışman adaylarının homofobi düzeylerini fark etmeleri, ruh sağlığı çalışanları arasında önemli bir yere sahip meslek elemanlarının etik ve mesleki yeterlilik çerçevesinde kendilerini yetiştirmelerinin gerekliliği görülmektedir. Ayrıca LGBTİ+ bireylere de hizmet verecek psikolojik danışmanların ve adayların çok kültürlü psikolojik danışma bağlamında süpervizyon sürecinden geçmeleri gerekmektedir (Kağnıcı, 2013). Bu bağlamda yapılan çalışmanın ruh sağlığı çalışanlarına etik bağlamı hatırlatıcı olacağı ve en önemlisi psikolojik danışma literatürüne katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aksoy, U. M. (2009). Psikanaliz'in eşcinselliğe yönelik tutumuna tarihsel bir bakış. *New Symposium Journal*, 47 (2): 60-63.
- Alğan, T. C. & Şensever, F. L. (2010). *Ulusal basında nefret suçları: 10 yıl, 10 örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- American Psychological Association. (2012). Guidelines for psychological practice with lesbian, gay, and bisexual clients. *American Psychologist*, 67 (1):10-42.
- Artan, T. ve Özkan, A. O. (2018). ASDEP kapsamında istihdam edilen personellerin homofobi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5 (24): 1501-1514.
- Avrupa Birliği Komisyonu (2014). Türkiye 2014 yılı ilerleme raporu. www.abgs.gov.tr/files/strateji/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf adresinden 7 Ocak 2019 tarihinde alınmıştır.
- Baird, V. (2004). *Cinsel çeşitlilik* (H. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bakır Ayğar, B., Gündoğdu, M. ve Ayğar, H. (2015). Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin eşcinsellere yönelik tutumları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41): 769-772.
- Bandermann, K.M. & Szymanski, D.M. (2014). Exploring Coping Mediators Between Heterosexist Oppression and Posttraumatic Stress Symptoms Among Lesbian, Gay, and Bisexual Persons. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(3): 213-224.
- Başar, K. ve Yüksel, Ş. (2014). Çocukluktan yetişkinliğe cinsiyet kimliği ile ilgili sorunlar: uygun değerlendirme ve izlem. *Türkiye Psikiyatri Derneği Sürekli Eğitim/ Sürekli Mesleki Gelişim Dergisi*. 4(4): 389-404.
- Bolak Boratav, H. (2009). Psikolojide heteroseksizm. A, Erol (Edt.). *Anti homofobi Kitabı* içinde (s. 73-78). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminist Kimliğin Altüst Edilmesi*. (B. Ertür, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Buz, S. (2009). Eşcinsellere yönelik sosyal hizmetler. A, Erol (Edt.). *Anti homofobi Kitabı* içinde (s. 113-115). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Canbay-Tatar, H. (2012). Batının kimlik inşasında ötekinin yeri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4): 91-102.
- Cesur- Kılıçarslan, S. ve Akkuş, P. (2016). Türkiye'de heteropatriarkal sistem baskısı altında LGBTİ'lerin sosyal hizmet ihtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 14 (56): 28-54.
- Cingöz-Ulu, B. , Türkoğlu, B. Ve Sayılan G. (2016). Kadın şiddet mağdurlarına yönelik tutumlarda mağdurun trans kimliğinin etkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19; 94-104.
- Doğan, S., Doğan, M., Beştepe, E. ve Eker, E. (2008). Eşcinsellik tutum ölçeğinin geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışması: Bir ön çalışma. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 9: 84-90.
- Durant, R.H., Krowchuk, D.P. & Sinal, S.H. (1998). Victimization, use of violence, and drug use at school among male adolescents who engage in same-sex sexual behavior. *J Pediatr*, 133:113-118

- Dürüst, Ç. ve Çağlar, M. (2016). LGBTQ bireylerin sosyal ve bireysel yaşam algılarının değerlendirilmesi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling (TIJSEG)*, 4 (2): 33-48.
- Ertan, C. (2010). Homofobi: internet gazetelerinde okuyucu yorumlarındaki eşcinsellere yönelik tutumlar ve söylemler. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3 (2): 1-17.
- Freud, S. (1910). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine: Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı*. (K. Şipal, çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Freud, S.(2012). *Cinsiyet Üzerine*. (A. A. Güneş, çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Garofalo, R., Wolf, R.C., Kessel, S., Palfrey, J. & Durant, R.H. (1998). The association between health risk behaviors and sexual orientation among a school-based sample of adolescents. *Pediatrics*, 101:895-902.
- Göregenli, M. (2009). Gruplararası ilişki ideolojisi olarak homofobi. A, Erol (Edt.). *Anti homofobi Kitabı* içinde (s. 49-54). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Güney, N., Kargı, E. ve Çorbacı Oruç, A. (2004). Farklı yüzleriyle cinsellik. *V. Ulusal Cinsellik ve Cinsel Tedaviler Kongresi*'nde sunulan bildiri. 24-26 Mayıs 2004, İstanbul.
- Hekimoğlu, F.M. (2017). Psikiyatri araştırmalarında ve klinik uygulamalarda etik standartların önemi: Eşcinsel erkek, lezbiyen, biseksüel ve transgender popülasyonu. *Türkiye Klinikleri J. Med. Ethics*. 25(3): 108-115.
- Hotun Şahin, N. ve Bilgiç, D. (2016). Toplumda eşcinsellere yönelik tutumlar ve lezbiyen kadınlarda sağlık eşitsizliği. *HSP*. 3(3): 216-225.
- Kağnıcı, D. Y. (2015). Psikolojik danışman eğitiminde cinsel yönelim olgusunun incelenmesi: Benim Çocuğum Filmi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44): 83-95.
- Kağnıcı, D. Y. (2013). Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40): 222-231.
- Kalaycı, E. (2018). Sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal adalet savunuculuğu yetkinlikleri ile LGBTİ bireylere yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 26(5): 1419-1425.
- Kara, Y. (2018). Sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutumlarının belirlenmesi, *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1): 16-27.
- Karakaya, S. (2017). LGBT bireylerin sağlık bakımı deneyimleri ile ilgili görüşleri: Niteliksel çalışma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, D. (2011). Bir ötekileştirme pratiği olarak basında eşcinselliğin sunumu: Hürriyet ve Sabah örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 1:143-169.
- Kundakçı, L. (2013). Heteroseksizm ve ötekileştirme eleştirisi. *Liberal Düşünce*, 18(71): 65-79.
- Lambdaistanbul Eşcinsel Sivil Toplum Girişimi. (2006). *Ne yanlış ne de yalnızız! Bir alan araştırması: Eşcinsel ve biseksüellerin sorunları*. İstanbul: Berdan Matbaacılık.
- Mert, Y. (2009). Psikoloji pratiğinde eşcinsellik. A, Erol (Edt.). *Anti homofobi Kitabı* içinde (s.84-86). Ankara: Ayrıntı Basımevi.

- Metin Orta, İ. ve Metin Camgöz, S. (2018). Türkiye’de yapılan homofobi çalışmalarına genel bakış. *DTCF Dergisi*, 58(1): 409-439.
- Meydan Acımuş, N. ve Tekindal, M. A. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin Hudson& Ricketts tutum ölçeğine göre cinsel yönelimlere bakışı. *Sted*, 22(2): 38-45.
- Okutan, N. (2010). Eşcinsellere yönelik tutumlar: Cinsiyetçilik, romantik ilişkilerle ilgili kalıpyargılar ve yetişkin bağlanma biçimleri açısından bir değerlendirme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan Elçi, D. (2018). Ayrımcılık ve nefret söylemi/suçları ve transfobi ile damgalanan trans kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55): 533-542.
- Özşungur, B. (2010). Cinsel kimlik gelişimi ve cinsel kimlik bozukluğunda psikososyal değişkenler: Gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3): 163-172.
- Paker, M. (2009). Psikanalizde eşcinsellik. A, Erol (Edt.). *Anti homofobi Kitabı* içinde (s. 87-90). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Sadıç, E. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin lezbiyen ve eşcinsel erkeklere yönelik tutumları ve etkileyen faktörler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Okan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sakallı Uğurlu, N. (2006). Eşcinsellere ilişkin tutumlar: Türkiye’de yapılan görgül çalışmalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9(17): 53-69.
- Sanberk, İ., Çelik, M. ve Gök, M. (2016). Üniversite öğrencilerinin homofobi düzeylerinin cinsiyet ve cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Jornal of Human Sciences*, 13(3): 4011-4019.
- Saraç, L. (2014).Beden eğitimi öğretmen adaylarının eşcinsellere yönelik bilgileri, tutumları ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 5(1): 77-91.
- Shechner, T. (2010). Gender identity disorder: a literature review from a developmental perspective. *Isr J Psychiatry Relat Sci*, 47(2):132-138.
- Şah, U. (2011). Türkiye’deki gençlerin cinsel yönelimlere ilişkin sosyal temsilleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27): 88-99.
- Tanaydın, Y. E. (2017). Lezbiyen, eşcinsel erkek ve biseksüel örnekleminde içselleştirilmiş homofobi ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tetik, S. ve Başar, K. (2014). Gözetlemecilik yakınması ile başvuran bir erkek eşcinselin tanı ve tedavi süreci: olgu sunumu. *Kriz Dergisi*, 22: 33-39.
- TODAP (2017). Psikologlar için LGBTİ+’lerle çalışma kılavuzu. İstanbul: Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP).
- Türk PDR-DER (2011). Psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar. Türk psikolojik danışma ve rehberlik derneği, Ankara.
- Ummak, E. ve Bilgin, M. (2017). An experimental study regarding group guidance on dealing with homophobia. *Current Research in Education*, 3(2): 35-50.
- Uslu, A. (2014).Queer bir girişe doğru. *KaosQ+ Dergisi*, 1: 4-8.
- Yalçınoğlu, N. ve Önal, A. E. (2014). Eşcinsel ve biseksüel erkeklerin içselleştirilmiş homofobi düzeyi ve sağlık üzerine etkileri. *Turk Journal Public Health*, 12(2): 100-112.

- Yeşilyurt, S. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında eşcinsel kimlik üzerinden üretilen rıza: Bülent Ersoy örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yetkin, N. (2009). Psikiyatrinin homofobisi. A, Erol (Edt.). *Anti homofobi Kitabı* içinde (s. 79-83). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Yıldırım, L. (2016). Sosyal dışlanma karşısında eşcinsel kimliğin kurulumu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Yılmaz, V. ve Demirbaş, H. B. (2015). TBMM’de LGBT hakları gündeminin ortaya çıkışı ve gelişimi:2008-2014. *Alternatif Politika*, 7(2): 230-256.